

Safa QARAYEV

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

AMEA Rəyasət heyətinin elmi katibi

e-mail: safaqara@mail.ru

FOLKLOR VASİTƏSİ İLƏ QRUP VƏ YAXUD MİLLİ PSIXOLOGİYANIN ÖYRƏNİLMƏSİ

Safa GARAEV

STUDY GROUP OR NATIONAL PSYCHOLOGY THROUGH FOLKLORE

Summary

In the article it is said about some of the theoretical problems of relations among the conceptions such as “stereotype”, “folklore” and “national psychology”. The author specifically focused on the perspectives created by folklore in the investigation of the psychology of a particular group analyzed some approaches by well-known folklorist Alan Dundes separately in this direction. From the conclusion of the approaches it is clear that the stereotypes are psychological reactions that appear in different forms, but the group psychology or national psychology are psychological characters revealed by the researcher with the analysis of stereotypes. In the expression of stereotypes as folklore plays an exceptional role it has a special importance in the investigation of national psychology.

Key words: stereotype, national psychology, group folklore, the collective opinion, psychological relations, oykotype

Сәфа КАРАЕВ

**ИЗУЧЕНИЕ ГРУППОВОЙ ИЛИ ЖЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПСИХОЛОГИИ
ПОСРЕДСТВОМ ФОЛЬКЛОР**

Резюме

В статье были затронуты некоторые проблемы отношений между понятиями “стереотип”, “фольклор” и “национальная психология”. Автор, особо останавливаясь на перспективах, которые создает фольклор в изучении психологии определенной группы, также отдельно анализирует некоторые подходы Алана Дандиса в этом направлении. Из аннотации подходов выясняется что, стереотипы это психосоциальные реакции, возникающие в разных проявлениях, а групповая психология или же национальная психология психологические особенности, выявленные исследователем посредством анализа стереотипов. Поскольку фольклор обладает исключительной ролью в выражении стереотипов, имеет особое значение в изучении национальной психологии.

Ключевые слова: стереотип, национальная психология, групповой фольклор, коллективное мнение, психосоциальные отношения, экотип

Avropa və Amerika folklorşünaslığında aparılan tədqiqat tendensiyalarına müvafiq olaraq, düşünürük ki, folklorun təbiətinin dərinədən anlaşılması və onun imkanlarından səmərəli istifadə edilməsi üçün Azərbaycanda da folklor araşdırmalarının 3 istiqaməti əhatə etməsi daha məqsədəuyğun olardı:

1. Kollektiv özünüifadə aktı olan folklorun təbiətinin öyrənilməsi. Burada daha çox folklorun çoxmənəlilik, eyni bir mətnin müxtəlif qrupların maraqlarına uyğunlaşması prosesi, folklorda fərd və kollektiv münasibətlərinin

spesifikası, folklorun simvolik dilini və metaforik təbiətini formalaşdıran psixoloji və sosioloji şərtlər, folklorik kommunikativ mühitdə ötürülmə prosesi və ötürülən faktlar arasındakı münasibətlər, folklorlarda variantlığı yaradan səbəblər, “texnoloji şəraitdə yeni janrlar, mətnlər və təhkiyə texnikaları” (6, 12) və s. kimi problemləri öyrənmək mümkündür.

2. Azərbaycan sosial və mədəni mühitinin folklorik gerçəkliyinin öyrənilməsi. Düşünürük ki, burada Azərbaycan sosial-mədəni mühiti üçün xarakterik olan folklor qrupları, ayrı-ayrı janrlar, peşə və sənət ənənələri, folklorik obrazlar və başqa bu kimi problemlər müasir elmi yanaşma və baxışlar kontekstində araşdırılmalıdır. Müasir mərhələdə Azərbaycan folklor gerçəkliyini dərk etməyə yönələn tədqiqatların folklor ədəbiyyat kimi baxan və sovet ideoloji müstəvisində formalaşan baxış və metodlardan uzaqlaşaraq müasir elmi yanaşmalar kontekstində bu reallığı öyrənməsinə böyük ehtiyac vardır.

3. Folklor vasitəsi ilə müxtəlif qrupların və sosial mühitlərin öyrənilməsi. Müasir tədqiqatlarda geniş şəkildə diqqəti cəlb edən məqamlardan biri də folklor vasitəsi ilə öyrənmək tendensiyalarıdır. Daha çox multidissiplinar kontekstdə formalaşan bu araşdırmalarda folklor başqa bir reallığın (sosioloji, psixoloji, tarixi və s.) müəyyənləşdirilməsi və anlaşılması üçün vasitə kimi istifadə edilir. Folklorun bu keyfiyyəti onu folklorşünaslarla yanaşı, antropoloq, sosioloq və psixoloqlar üçün də mühüm bir öyrənilmə vasitəsinə çevirir. Yeraltı sular yerləşdiyi süxurun təbiəti barədə özündə müəyyən informasiya daşdığı kimi, folklor da aid olduğu qrupun təbiəti barədə müvafiq məlumatları özündə ehtiva edir. Su sadə müşahidə vasitəsi ilə deyil, çoxsaylı analizlər nəticəsində müvafiq süxur barədə məlumat verdiyi kimi, folklorun da bu keyfiyyəti onun mürəkkəb funksional və semantik xüsusiyyət-lərinin analizi nəticəsində ortaya çıxarıla bilər.

Qeyd edək ki, bu üç istiqamətdə olan tədqiqat tiplərinin fərqləndirilməsi şərti xarakter daşıyır. Onlar bir-birləri ilə qarşılıqlı əlaqədədirlər. Məsələn, konkret sosial və mədəni mühit folklorik səciyyəsinə araşdırarkən sadə və primitiv təsvirlərdən daha irəli getmək istəyiriksə, o zaman folklorun təbiəti barədə daha geniş nəzəri bilgiyə sahib olmaq lazımdır. Folklor vasitəsi ilə müxtəlif qrupların və sosial mühitlərin dünyagörüşü və bu dünyagörüşə stimula verən mənbələri araşdırmaq üçün folklorun təbiəti barədə bilgilərlə yanaşı, konkret araşdırılan folklor mühitləri barədə spesifik məlumatlar da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Amma çox zaman tədqiqatın məqsədinə uyğun olaraq, bu araşdırma tiplərindən biri araşdırmada daha qabarıq özünü göstərə bilər.

Bu yazımızda biz folklor vasitəsi ilə milli xarakter və stereotip probleminin öyrənilməsi məsələsinə diqqət yetirməyə çalışacağıq. Daha doğrusu, hər hansısa bir stereotip və milli xarakterin psixososial bazasının araşdırılması üçün folklorşünaslıqda istifadə olunan tezis və yanaşmalara diqqət yetirməyə çalışacağıq.

İlk olaraq diqqətə çatdıraq ki, stereotip sözü yunan dilində “stereos” – möhkəm, “tyros” – iz deməkdir. Əvvəllər kitab çapı, tipografiya sahəsində işlədilən bu terminin "Sosial stereotip" formasında işlənilməsi amerikalı sosioloq Valter Lipmanın adı ilə bağlıdır. O, 1922-ci ildə "İctimai fikir" əsərində bu termini "düşüncəmizdəki rəsmlər" mənasında işlətməmişdir. "Lipman "düşün-

cəmiyyətdəki rəsmlər" yanaşması ilə bizim müəyyən olmuş, az və ya çox dərəcədə sabit olan dünyagörüşümüzü nəzərdə tuturdu. Stereotip qavramı ilə insanlara aid və onların hökm verməsində mühüm təsirə malik olan sabitləşmiş fikirlər, ideologiyalar və gözləntilər açıqlanmaqdadır" (5, 128). U.Ouashoff qrupun stereotipinin mahiyyətini belə izah edir: "Bir stereotip müəyyən bir toplumun və ya fərdlərin üzvü olduqları qrupun qənaətlərinin təzahürüdür. Stereotip səbəbsiz bəsitləşdirilən və ümumiləşdirici şəkildə emosional dəyərləndirməyə əsaslanmaqla bir sinifi müəyyən xüsusiyyət və davranış tərzləri ilə xarakterizə edilən mühakimənin məntiqi şəklidir" (5, 133). Həmçinin "V.Lip-mana görə, stereotiplər mədəniyyətlə determinasiya olunan, nizamlanan "dünya təsviridir", onun köməyi ilə mürəkkəb sosial obyektlərin qavranılması üçün göstərdiyimiz səylərə qənaət edir və dəyərlərimizi, mövqeyimizi, hüququmuzu müdafiə edirik. Başqa sözlə ifadə etsək, stereotiplər sosial informasiya axınında insanı istiqamətləndirir və ona özünü qiymətləndirməsində yardım edir. Stereotiplər sadə, ümumiləşmiş, bəzən də təhrif olunmuş şəkildə olduğu üçün o qədər də etibarlı deyildir" (4).

Müasir Amerika folklorşünaslığının görkəmli nümayəndəsi Simon J.Broonerə virtual ünsiyyət zamanı stereotip və folklor münasibəti ilə bağlı ünvanladığımız suala o belə bir açıqlama gətirdi: "Stereotiplər folklorlarda təhqirlər, hekayələr, obrazlar və s. formada təcəssüm oluna bilərlər, amma tədqiqatçı analiz nəticəsində folklor faktının əsasında hansı stereotiplərin dayandığını müəyyən edə bilər. Deyə bilərik ki, müəyyən stereotipik ayama və obrazlar folklorik ola bilərlər, çünki onlar təkrarlanırlar. Stereotiplər folklorun janrı deyil, onlar tədqiqatçı tərəfindən müəyyən olunurlar". Bu məntiqə sosial-psixoloji düşüncə kimi stereotiplər etnosun kollektiv xarakterli folklor mətnləri ilə yanaşı, həmin etnosun nümayəndəsi tərəfindən yazılan əsərdə də ortaya çıxmağa bilər. Və yaxud bir etnosun başqa bir etnos haqqında mənfi stereotip münasibəti təhqiredici folklor nümunələri ilə yanaşı, müəyyən sosial qrupa aid olan şəxsin fərdi yaradıcılığında da öz əksini tapa bilər. Bəzən də stereotiplər fərdi davranışın stimullaşdırıcı mənbəyi kimi ortaya çıxır. Yəni fərd aid olduğu sosial mədəni mühitin stereotiplərinin təsiri ilə başqa qrupa təhqiramiz folklor vasitəsi ilə münasibət bildirməklə yanaşı, digər qrupun fərdinə qarşı fiziki xəsarət belə yetirə bilər. Bir sözlə, stereotiplər qrupun mövqə və yanaşma müəyyənləşdirici sosial-psixoloji fonudur. Stereotiplər sosial münasibətlərin cərəyan etdiyi çox fərqli kanallar və davranışlar vasitəsi ilə özünü aktuallaşdırmağa bilər ki, onlardan ən mühüm əhəmiyyət daşıyanlarından biri də folklorlardır. Məlumdur ki, "biz özümüz, ailəmiz və digər qruplar haqqında fikirlərimizi ailə və həmyaşd qrupların folkloru vasitəsi ilə öyrənirik"(1, 399). Yəni stereotiplər folklorlarda təcəssüm olunmaqla yanaşı, həm də folklor vasitəsi ilə davamlılıq, aktuallıq və gələcək nəsillərə ötürülmə imkanı əldə edir. Amma bununla yanaşı, folklor stereotiplərinin davam etdirilməsi və ötürülməsinin yeganə yolu deyildir. Mətbuat, film, reklamlar, fərdi yaradıcılıq nümunələri və s.-də stereotiplərin aktuallaşdırıcı faktoru və yeni nəsillə ötürülmə vasitəsi kimi çıxış edə bilər.

Çox zaman sterotip və milli xarakter məfhumlarını eyni mənalı anlayış kimi istifadə edirlər, lakin bu anlayışlar fərqli psixoloji nüanslardır və birbirindən fərqləndirilməlidir.

Folklor vasitəsi ilə qrupun, xalqın stereotipinin, milli psixologiyasının öyrənilməsi üçün nəzəri platformanı aydın təsvir etmək üçün Alan Dundesin “Həyat toyuq tarına bənzəyir: folklorla german milli xarakterinin öyrənilməsi” adlı kitabındakı bir çox nəzəri tezislərə diqqət yetirmək istədik.

Çoxtərəfli spesifikaya malik olan məşhur tədqiqatda folklorşünaslar üçün maraqlı kəsb edəcək aşağıdakı problemlərə xüsusi diqqət yetirilmişdir:

“1) Regional müxtəlifliyə malik olan mədəni materialların müqayisəsində Von Sydounun ekotip konseptindən əlverişli istifadə edilmə potensialı;

2) Uzun zaman kəsimində milli xarakterlərin stabilliyi problemi;

3) Sterotiplər, milli xarakter və etnik ləkələmələr (ayamalar-S.Q) arasındakı əlaqələr;

4) Milli xarakterlərin müəyyənləşməsində xalq metaforalarının (elit sənət təsvirlərindəki ehtiyatlı yanaşmaların əksinə olaraq) əvəz edilməz rolu;

5) Qrup folklorunun həmin qrupun xarakterini təcəssüm etməsi məsələsi” (2, 107).

Müəllif ilk olaraq, belə bir sual ətrafında fikir mübadiləsi aparır: hər hansısa bir qrupun folkloru bu qrupun özünəməxsus xüsusiyyətlərini təcəssüm etdirirmi? Bu suala cavab axtarışı kontekstində ilk olaraq J. G. Herder fikirlərini diqqət mərkəzinə gətirən A. Dundes bildirir ki, Herderə görə, insanların ruhu onların nəğmələrində ifadə olunmuşdur. Ondan sonra gələn çoxsaylı alimlər bu iddianı dəstəkləmişlər. Milli xarakterlərə çoxsaylı əsərlərin həsr edilməsinə baxmayaraq, folklorla insanların özünü təsvirinə imkan yaradan vasitə kimi baxılmasını təsdiqləyən çox az yanaşma tapmaq mümkündür. Bu istiqamətdəki tədqiqatların çətinliyindən danışan müəllif göstərir ki, folklor materiallarının çoxu yalnız bir folklor qrupu ilə məhdud deyildir. Yəni müxtəlif qrupların paylaşıqları çoxsaylı ortaqlıq folklor nümunələri mövcuddur. Odur ki, sübut etmək çox çətinliklidir ki, hər hansısa bir qrupun folkloru özünəməxsus və spesifik olaraq həmin qrupa məxsusdur. İkincisi, bu halda müəyyən qrupun folklorunun həmin qrupun spesifik cizgiləri üçün açar olmasını sübut etmək də çətinləşir (3, 1). Daha sonra folklorun ekotip və milli cizgilər arasında əlaqəsindən danışan müəllif bildirir ki, ilkin olaraq bu tiplərin özünü müəyyənləşdirmək çətinliklidir. Xatırladaq ki, ekotip termini Von Sydow botanika elmindən götürmüşdür. Bitkilərin xüsusi mühitlərə adaptasiyası ilə yaranan genetik müxtəlifliyini ifadə edir. Folklorlarda bu termin nağıl, mahnı və digər folklor janrlarının coğrafi yaxud mədəni faktorlarla əlaqədar olaraq şərtləşməsinə və lokal spesifikasını ehtiva edir. Ekotiplər kənd, şəhər, regional və milli səviyyələrdə ola bilər (3, 2). Hətta ekotiplər müəyyənləşsə və aşkarlansa, yenə də folklorşünaslar qarşısında onların aid olduğu qrupun psixoloji olaraq fərdi cizgilərini təcəssüm etməsini şərh etmək kimi problem qalmaqda davam edir (3, 2). Yəni müəyyən qrupun folklorunun onun özünəməxsus fərdi cizgilərini təcəssüm etməsini sübut etmək heç də məhz həmin qrupa xas olan spesifik folklorun müəyyənləşməsi ilə mümkün olmur.

Bununla yanaşı, müəllif folklor faktlarının aid olduğu sosial qrupun özünəməxsus psixologiyası ilə əlaqələrinin müəyyənləşdirilməsində antropoloq və folklorşünasların yanaşmasındakı fərqlər də diqqət yetirir. Bildirir ki, antropoloqlar sahədən topladıqları bütün folklor faktlarını həmin cəmiyyətin özünəməxsus reallığı hesab edir və onları həmin mədəni dəyərlər kontekstində açıqlayırlar. Fərqli sosial-mədəni qruplardakı oxşar folklor faktlarının müqayisəsinə bir o qədər diqqət yetirmirlər. Müəllif bildirir ki, hər hansısa bir nağıl mətninə yüzlərlə amerikalı hindular arasında rast gəlmək mümkündür. O zaman iddia etmək mümkündürmü ki, bu həmin cəmiyyətə aid olan Tsmshian yaxud Kvvakitul xarakterini təcəssüm etdirir? Tədqiqatdan aydın olur ki, müqayisəli metod mədəni cəhətdən qohum olan ekotiplərin müəyyənləşməsinə çox tənqidi yanaşır. Yəni eyni bir qrupa aid olan ayrı-ayrı tayfa, xalq və s.-də ekotip elementlərini tapmaq çətin deyildir. Alan Dundes bildirir ki, antropoloqlar folklor faktlarını həmin xalqın özünə məxsus hesab edib, başqa xalqlarla olan oxşar cizgiləri kənara qoyduqları kimi, folklorşünaslar da ayrı-ayrı oxşar nağıl və adətləri biri-birləri ilə geniş şəkildə müqayisə edir, amma müvafiq folklor faktlarının ayrı-ayrı milli mühitlərdə qazandığı spesifik keyfiyyətlərə diqqət yetirmirlər. Həmçinin o bildirir ki, ayrı-ayrı mədəniyyətlərdə müəyyən nağıl tiplərinin subtiplərini (müəyyən nağıl tiplərinin ayrı-ayrı yerlərdə spesifik çalardə ortaya çıxması) aşkarlamaq mümkün olsa da, onun səciyyəvi cizgilərini yalnız bir mədəni kontekstlə əlaqələndirmək çətin işdir. “Odur ki, milli xarakterin araşdırılması üçün ekotiplər konsepti ayrı-ayrı nağıl tiplərinin subtiplərdən daha səmərəli ola bilər” (3, 3). Yəni spesifik olaraq müəyyən qrup üçün xarakterik olan folklor materialları onların özünəməxsus xarakterinin öyrənilməsi üçün daha böyük imkanlar açır.

Alan Dundes tədqiqatında bildirir ki, milli xarakterin mövcudluğu məsələsinə yanaşmalar da bir mənalı deyildir. Suallar daha çox bu istiqamətdə olmuşdur ki, “görəsən milli xarakter deyilən bir xüsusiyyət mövcuddur, yoxsa o insanların uydurmasından ibarət olan bir anlayışdır?” Aydın olur ki, Avropa folklorşünaslığında da bu anlayış barədə konkret yanaşmalar az olmuşdur. Avropalılarda milli xarakter ideyası faşist Almaniyasının folklor faktlarından öz rasist və ideoloji baxışlarını ifadə etmələri üçün istifadə etmələri ilə assosiasiya olunmuşdur. Milli xarakter ideyasının faşist Almaniyasının təbliğatı ilə assosiasiya olunması nəticəsində bu istiqamətdəki tədqiqatlara xüsusi diqqət yetirilməmişdir. Bu yanaşmanın intellektual olaraq qəbul edilməz bir gerçəklik olduğunu bildirən Alan Dundes vurğulayır ki, bu konseptdən sui-istifadə onun ciddi planda analizinə mane olmamalıdır.

Avropada “milli xarakter”ə həsr edilən çoxsaylı yanaşmaları analiz etməyə lüzum görməyən müəllif bu anlayışın təbiəti barədə yazır: “Demək kifayətdir ki, mən milli xarakterin təbiəti etibarını ilə bioloji yaxud irqi məsələ olmasına inanmıram. Onu coğrafi xüsusiyyətlər və iqlim də şərtləndirmir. İnsanların milli (yaxud etnik) xarakteri onların sənət, musiqi, ədəbiyyat, mətbəx, tibb və başqa bu kimi proyeksiya materiallarında ifadə olunur. Cizgilər və mövzular proyeksiya materiallarında empirik olaraq müşahidə edilə bilər... Müvafiq olaraq, biz insanların folklorunu yalnız mümkün xarakterik cizgilər barədə məlumatlara giriş əldə et-

mək üçün araşdırırıq. Bu cizgilər pozitiv və yaxud neqativ kimi dəyərləndirilə bilər. Səciyyəvi cizgilərin dəyərləndirilməsi nisbi işdir. Əliaçıqlıq təqdirəlayiq hadisə kimi qəbul edildiyi halda, simiclik pis bir davranış kimi qəbul edilə bilər. Amma eyni şəxsi xüsusiyyətlər hər iki durumu da özündə ehtiva edə bilər. Əgər hər hansısa bir insanın fərdi cizgilərinin aid olduğu insanlar qrupu varsa, o zaman müvafiq olaraq bu cizgilər mədəni təzahürün geniş müxtəlifliyində də təcəssüm oluna bilər. Biz bu cizgiləri xalq deyimlərində, atalar sözləri, tapmaca, lətifə, oyun və xalq nəğmələri kimi çox genişmiqyaslı folkloristik janrlarda aşkarlaya bilərik” (3, 4). Müəllifin bu yanaşması bizim üçün bir çox baxımdan əhəmiyyətli-dir. Göründüyü kimi, müəllif milli xarakterlərə bioloji, coğrafi və irqi hadisə kimi yanaşılmasını məqbul hesab etmir. O, milli xarakteri müəyyən bir toplumun empirik olaraq müşahidə edilə bilən xüsusiyyətləri hesab edir. Yəni qrup müəyyən orta keyfiyyəti, dəyərləri, dünyagörüşünü bölüşür ki, bu cəhət həmin qrupun özünəməxsus xarakterini də müəyyənləşdirir. Qrupun aparıcı konsept və yanaşmaları onun hər bir fərdinin xarakterlərində də bu və ya digər şəkildə müşahidə oluna bilər. Qrupun özünəməxsus xarakterik cizgiləri isə onun çoxçeşidli proeksiya materiallarında, xüsusən folklorunda təcəssüm olunur. Amma folklor faktlarının arxasında dayanan xarakteri görmək üçün materialların sadəcə müşahidə edilməsi kifayət deyil. Folklorik təzahürün mahiyyəti onu doğuran xarakterin mahiyyəti ilə simmetrik olmaya da bilər. Odur ki, qrupun folklor faktlarını proeksiya olunan gerçəklik kimi qəbul edib ondan proeksiya edən stimulverici dünyagörüşünü, komplekslərini və s. xüsusiyyətlərini bərpa etməklə qrup xarakterini (və ya milli, özünəməxsus psixologiyasını) öyrənməyə nail ola bilərik.

Beləliklə, Alan Dundes müəyyən etnik qrupun ekotip xarakterli folklorunu və stereotiplərini milli psixologiyanın müəyyənləşdirilməsi üçün zəruri mənbə hesab edir. Müəllif onu da bildirir ki, milli psixologiyanın müəyyənləşməsi üçün kollektiv-kütləvi mədəniyyət elitar mədəni nümunələrdən daha geniş məlumat verir. Bununla belə müəllif german cəmiyyətindəki stereotiplərin müəyyənləşməsində kütləvi mədəni faktlarla yanaşı, ayrı-ayrı şəxslərin məşhur bədii əsərlərinə də istinad edir. Buradan da aydın olur ki, toplumun stereotipləri bu və ya digər şəkildə insan yaradıcılığının fərqli səviyyələrində təcəssüm oluna bilər. Bu da özlüyündə milli psixologiyanın müəyyənləşdirilməsi üçün qiymətli material verir.

Stereotiplər aid olduğu qrup psixologiyası barədə məlumat verməklə yanaşı, həm də həmin qrupun hansı psixoloji xarakterə sahib insanların aparıcı mövqeyi əsasında qurulduğunu diqqət mərkəzinə gətirir. Yuxarıda diqqətə çatdırdığımız kimi, Alan Dundes müəyyən solumu eyni xarakteri paylaşan toplum kimi deyil, bir-birindən fərqli cizgilərə malik qruplar əsasında formalaşan psixososial cəmiyyət kimi anlayır. Anlaşılan odur ki, müəyyən faktorların təsiri ilə (toplumda hər hansı bir xarakterik cizgi daşıyıcılarının say etibarını ilə çoxluq təşkil etməsi və yaxud müəyyən xarakterik dəstəkləyən siyasi-ideoloji birliyin meydana çıxması) çoxsaylı xarakterlərdən biri cəmiyyətdə daha aparıcı mövqə qazanır. Qrupun psixoloji keyfiyyətinin monolit olmaması kollektivin ətrafa qarşı müəyyən psixoloji münasibətinin bəzən həmin toplumun müəyyən alt qrupları və

fərdləri tərəfindən qəbul edilməməsi ilə özünü büruzə verə bilər. Bununla yanaşı, hər hansısa bir psixoloji xarakterin kəmiyyət baxımından çoxluğu və ya hansısa başqa bir səbəbdən üstünlüyü əsasında toplumun özünəməxsus xarakteri yaranır ki, bu da toplumun ətrafa baxışında ciddi rol oynayır.

Təqdim olunan yanaşmalardan belə qənaətə gəlmək mümkündür ki, milli psixologiyanın aşkarlanmasında folklor və stereotiplərin öyrənilməsi mühüm əhəmiyyətə malikdir. Lakin folklor və digər yaradıcılıq materialları əsasında müəyyənləşdirilən stereotiplər qrupun psixoloji özünəməxsusluğu hesab edilə bilməz. Stereotiplər özləri qrup psixologiyasının proeksiya olunduğu gerçəklik kimi, şərh edildikdən sonra qrup psixologiyasını (milli psixologiyanı) aşkarlamaq mümkün ola bilər. Həmçinin o da aydın olur ki, müxtəlif səviyyələrdə özünü büruzə verən ekotipərin müəyyənləşdirilərək təhlil edilməsi qrup psixologiyasının öyrənilməsi istiqamətində daha böyük imkanlar yarada bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Bynum Joyce C. Folklore and international stereotypes. *ETC: A Review of General Semantics* Vol. 47, No. 4 (Winter 1990-91), p. 399-402.
2. Dolby-Stahl, Sandra K. Review of Alan Dundes, *Life is Like a Chicken Coop Ladder: A Portrait of German Culture Through Folklore*. 1984 *Folklore Forum* 17(1):p 106-108.
3. Dundes Alan. *Life Is Like a Chicken Coop Ladder. A Portrait of German Culture Through Folklore*. New York: Wayne State University Press, 1989. 174 p.
4. Etnik stereotiplər. https://az.wikipedia.org/wiki/Etnik_stereotip.
5. İmançer, Dilek. Sosial Psixoloji Açıdan Stereotip Kavramının Dil ve Metin Analizinde Kullanımı. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi* 3 (2004): p 128-142.
6. Röhrich Lutz. Introduction. *Storytelling in contemporary societies, Germany*: Gunter Narr Verlag Tübingen 1990, p. 9-13.

Çapa tövsiyə edən: Fil.e.d., prof. Seyfəddin Rzasoy